

**Nemzetközi
Kapcsolatok és
Politikatudományi
Doktori Iskola**

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Tóth Szilárd

Szabadság, demokrácia és politikai közösség

A republikánus-liberális vita

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezetők:

**Balázs Zsoltán, CSc
Losoncz Alpár, PhD**

Budapest, 2021

Politikatudományi Intézet

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Tóth Szilárd

Szabadság, demokrácia és politikai közösség

A republikánus-liberális vita

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

**Balázs Zoltán, CSc
Losoncz Alpár, PhD**

© Tóth Szilárd

Tartalomjegyzék

I. Kutatási előzmények és a téma indoklása	4
II. A felhasznált módszerek	6
III. Az értekezés eredményei	10
IV. Főbb hivatkozások	16
V. A témakörrel kapcsolatos saját publikációk jegyzéke	18

I. Kutatási előzmények és a téma indoklása

A liberalizmus és a liberális demokrácia világszerte válságban vannak. Ennek okát politológusok, szociológusok, kultúrakutatók, közgazdászok és sokan mások próbálják kitalálni évtizedek óta. Mivel a válság tünetei rendre a részvétel terén jelentkeznek – visszaeső politikai aktivitás, gyengülő civil és szakszervezetek, állampolgári apátia és a többi –, így nem meglepő, hogy a válságmagyarázatok is gyakran ebből a problémából indulnak ki. A politikafilozófiai megfejtések esetében ez különösen így van. Ezek gyakori közös nevezője az az elképzelés, hogy a válság *egyik* oka maga a liberalizmus, mégpedig azért, mert habár morálfilozófiaként talán megállja a helyét, „közfilozófiának” teljes mértékig alkalmatlan. A liberalizmus, vélik sokan, rossz értelmezést adott a főbb politikai céloknak, nem lehet vele megvédeni a demokráciát, és arra sem igazán alkalmas, hogy a demokrácia működtetéséhez elengedhetetlennek vélt közösség-szervezést segítse. Efféle kritikákat fogalmaztak meg harminc-negyven évvel ezelőtt a kommunitáriusok, és efféle kritikát fogalmaznak meg ma is a republikánus politikafilozófusok. Ami a republikánusokat illeti, náluk a „közfilozófiai” kérdésnek három oldala van. Az első kérdés a demokrácia igazolása, védelme. Ezen a téren a republikánus tézis az, hogy a liberális elmélet központi, de legalábbis névadó eszménye, a *szabadság*, demokratikus szempontból használhatatlan. A második kérdés a demokrácia működtetése, illetve konkrétan az, hogy a működés mennyi politikai részvételt, mennyi állampolgári *erényt* kíván. A liberálisokkal gyakorta szembezegezett vád az, hogy nem tesznek kellően nagy hangsúlyt ezekre a dolgokra. Végül, a harmadik kérdés az, hogy mivel lehet garantálni a széleskörű erényességet. A republikánus javaslat az, hogy a társadalmat összetartó közösséggé kell szervezni. Ez azonban megintcsak olyasmi, szól a vád, amit a liberális elméleti kerettel nem lehet elég jól megoldani.

1. A disszertációm célja az, hogy ezeket a republikánus felvetéseket megvizsgáljam, és megítéljem, mennyire megalapozottak a kritikák.

2. A tézisem az, hogy a kritikák javarészt eltúlzottak, mert a liberalizmus-kép, amire épülnek, meglehetősen karikatúrisztikus.

Hogy miért kell 2021-ben a republikanizmussal foglalkozni, azt a nemzetközi politikafilozófiai, politikaelméleti diskurzust ismerve nem nagyon szükséges magyarázni. Teljesen egyértelmű, hogy manapság a republikanizmus egyike a legfelkapottabb, legtöbbet tárgyalt és legtöbbet vitatott politikafilozófiai irányzatoknak. Még az is lehet, hogy ezen a téren vezető pozíciója van. Tematikus konferenciák, folyóiratlapszámok, monográfiák és sokszerzős tanulmánykötetek tömkelege tanúskodik erről. Az érdeklődés nem lehet egészen véletlenszerű. Egyfelől a kortárs republikanizmus az 1990-es évek végén vált politikafilozófiai diskurzussá, nagyjából akkor, amikor a komunitárius-liberális vita kezdett lecsengeni. Azok, akik ragaszkodtak hozzá, hogy a liberalizmust demokratikus és közösség-szervezési „deficit” terheli, a republikanizmusban új érvkészletre találhattak. A két diskurzus közti – persze nem éppen szerves – kapcsolatot valószínűsíti, hogy Michael Sandel, a komunitarizmus egykori nagy alakja az ezredfordulóra maga is átvedlett republikánussá. A másik lehetséges ok, amiért a republikánus elmélet iránt nagyfokú az érdeklődés, az minden bizonnyal az, hogy a republikánusok rendkívül radikális és elgondolkodtató tézist fogalmaznak meg a liberalizmussal szemben. Egyáltalán nem ugyanott veszik föl a fonalat, ahol a komunitáriusok elhagyták. A részvételi és közösség-szervezési „deficit” tézise közös, de a megközelítés már merőben eltérő. A mai republikánusok szerint a részvétel „kultúrájának” válságához a liberálisok nem a kulturális kérdésekre való totális érzéketlenséggel járultak hozzá, hanem azzal, hogy rosszul értelmezett politikai célokot tűztek ki maguk elé. Konkrétan: az elmélet központi, de legalábbis névadó ideálja a 19. század óta egy „rosszul” értelmezett, kiüresített szabadság-fogalom. Ez a probléma gyökere. Ezért van az, hogy a liberális elmélet alkalmatlan a demokrácia védelmére, és ezért van az is, hogy a belőle kihozható közösség-koncepciók mindig elégtelenek lesznek.

Fontos, hogy a mai republikanizmus nem vadiúj filozófiaként, hanem egy több évezredes hagyomány reneszánszánaként jelentkezett a múlt század végén, és eredetileg nem is a politikafilozófia, hanem az eszmetörténet és az alkotmányjog területén. Ezeket a kezdeteket részint a magyarországi történet- és politikatudomány is föltárta már. Említésre méltó például, hogy 1997-ben, a pécsi Tanulmány Kiadónál megjelent Horkay Hörcher Ferenc szerkesztésében egy gyűjtemény, benne Quentin Skinner, J. G. A. Pocock, John Dunn és Richard Tuck, a republikánus eszmetörténeti kutatások vezető szakértőinek tanulmányaival. Címe: *A koramodern politikai eszmetörténet cambridge-i látképe*. Az amerikai alapító atyák nézeteinek republikánus értelmezéseiről fontos munkát adott közre Lévai Csaba 2003-ban, a l'Harmattanál megjelent monográfiájával: *A republikanizmus-vita: Vita az amerikai forradalom eszmetörténeti hátteréről*. Lévai korábban egy fontos dokumentumgyűjteményt is

összeállított, ennek címe *Új rend egy új világban – dokumentumok az amerikai politikai gondolkodás korai történetéhez*. Ezt a Multiplex Media adta ki 1997-ben.

A politikafilozófiai recepció azonban egyelőre csekély. A külföldi, főleg angolszász kortársak, Philip Pettit, Maurizio Viroli, John Maynor, Richard Bellamy, Cécile Laborde, Richard Dagger vagy Iseult Honohan művei közül még semmit sem fordítottak le magyar nyelvre. Ami a hazai, vagy magyar nyelven alkotó politikafilozófusokat illeti, mindösszesen négy szerző emelhető ki, aki érdemben foglalkozott republikánus témákkal. Ők Demeter M. Attila, Kende Péter, Kis János és Tamás Gáspár Miklós. Megjegyzendő azonban, hogy a legújabbkori republikánus diskurzussal még ők sem foglalkoznak, hanem ehelyett „csak” a valamivel korábbi, húsz-harminc évvel ezelőtti kezdeteket és a történeti hagyományt tárgyalják a vonatkozó szövegekben. Ez természetesen abból következik, hogy ezek a szövegek egy-két kivétellel nem tekinthetők már újnak, az elsőrő többségük több, mint tizenöt évvel ezelőtt íródott. Demeter fontos bevezető tanulmányt írt a republikánus elméletről, amiben számba veszi annak legfőbb vonásait. Kende Péter híres tanulmánya a liberális szemlélet republikánus „kiigazításáról” legfőképpen azt hivatott szemléltetni, hogy melyik elmélet milyen dolgokra teszi a hangsúlyt, és hogyan viszonyul az állam szerepéhez. Tamás Gáspár Miklós a 90-es évek derekán rövidebb cikkekben érvelt a republikánus hazafiság helyessége mellett. Kis Jánosnak két tanulmánya releváns ezen a téren. Az egyikben Tamás tézise ellen érvel, a másikban pedig azt vizsgálja meg, hogy a republikánus elmélet mennyiben egyeztethető össze a liberálissal. A bibliográfiai adatok megtalálhatók a disszertáció bevezetőjében és az irodalomjegyzékében. Amire én magam kísérletet szeretnék tenni, az az, hogy pótoljam az úrt, és a legújabbkori, kortárs republikánus diskurzust is behozzam a magyarországi kutatásokba. Ugyanez a cél lebegett a szemem előtt, amikor Losoncz Márk kollégámmal közösen szerkesztettünk egy kötetet a kortárs republikánus politikaelméletről. Ennek megjelenése idén várható a l’Harmattan kiadónál. Hogy a célt elérhessem, át kellett tekintenem az utóbbi húsz év republikanizmusról szóló politikaelméleti diskurzusát, illetve kisebb mértékig a történeti hagyományról szóló értelmezéseket is. Remélhetőleg a disszertációból a laikus olvasó is elég átfogó – de sok elemet tekintve nyilván csak vázlatos – képet kaphat ezekről a diskurzusokról.

II. A felhasznált módszerek

De pontosan micsoda az a „republikanizmus”, amiről beszélek? A republikánus szimpátiákkal rendelkező eszmetörténészek, Pocock, Skinner és mások amellet érvelnek,

hogy igen jelentős hagyományról van szó, amely az ókori Görögországtól és Itáliától, a reneszánszon és az újkori forradalmi mozgalmakon keresztül, egészen a 20. század elejéig húzódik, és elválik a bevett irányzatoktól, a liberalizmustól, a konzervativizmustól, a szocializmustól és a többitől. Legfontosabb szerzői Arisztotelész, Cicero, Polübiosz, Livius, Machiavelli, James Harrington, Algernon Sidney, John Milont, az *Alapító Atyák*, Rousseau, Montesquieu és Hannah Arendt. Legalábbis a bevettnek tekintendő nézet szerint ők azok. A sor azonban folyamatosan bővül. Skinner követői és kritikusai az utóbbi években számos egyéb szerzőről (Locke-ről, Spinozáról, Tocqueville-ről, Hegelről, Marxról, Hayekről) és irányzatról (a levellerekről, a diggerekről és másokról) próbálták már bizonyítani, hogy ezért vagy azért szintúgy a republikánizmushoz sorolhatóak. Mindebből igencsak merész elképzelés látszik körvonalazódni, néha már-már úgy tűnik, mintha egyesek az európai (eredetű) politikafilozófia legjavát mind a republikánizmus részének tekintenék.

Ami összeköti az említett embereket és mozgalmakat, az a szabadság egy sajátos értelmezése – erről mindjárt – és az önkényuralommal, a túlhatalommal szembeni határozott kiállás. Lényegében ezekről a dolgokról szól a republikánus politikai gondolkodás, legalábbis így véli Skinner, és így vélik követői. A kortárs, politikaelméleti szisztematizáló munkát elsőként Philip Pettit végezte el. Nehéz túlbecsülni a szerepét: a republikánizmus csak azután vált igazán politikafilozófiai diskurzussá is – az eszmetörténeti és alkotmányjogi kutatások, értelmezések mellett –, hogy 1997-ben megjelent Pettit *Republicanism* című, ma már alapműve. Ezt az évek során egy csomó másik követte: például a 2001-es *A Theory of Freedom*, a szabadság elvontabb értelmezéséről, aztán a 2012-es *On the People's Terms* egy republikánus demokrácia-koncepcióról, vagy a 2014-es *Just Freedom* a republikánizmus igazságosság-elméletéről. Pettit munkássága megkerülhetetlen, ő az egész mai diskurzus legfőbb referenciája. Rengeteg a követője, de ugyanilyen számos a (baráti vagy ellenséges) kritikus is. Előbbiek közé többek között John Maynor, Cécile Laborde, Richard Bellamy, Maurizio Viroli és Iseult Honohan tartozik, utóbbiak közé Steven Wall, Charles Larmore, Matthew Kramer, Ian Carter és mások.

A disszertációban nem megyek bele a történeti kérdések tárgyalásába. Ezeket csak érintem, és azt is csak akkor, ha elkerülhetetlen. A normatív, politikafilozófiai dimenzióra szorítkozom. A szabadsággal kapcsolatos, kiinduló filozófiai nézeteltérést Pettit nyomán a következőképpen lehetne összefoglalni. A liberális, *negatív* szabadság üres és ezért erkölcsi iránytűnek is rossz. Ez az eszmény csakis annyit követel, hogy ne avatkozzon senki sem a dolgunkba. Ez azonban kevés. Az „igazi” szabadsághoz nem elég, ha csak a negatív értelemben vagyunk szabadok, tehát úgy, hogy senki sem avatkozik a dolgunkba. Arra van

szükség, hogy mindenki önállóan irányítsa a saját életét. Ennek az lenne a nagyon is konkrét előfeltétele, hogy a társadalomban kiegyenlítettek legyenek a hatalmi viszonyok, és senki se bírjon túlhatalommal, *dominálo* befolyással mások életére. Ez a republikánus szabadság kritériuma. Ugyanis ahol *vannak* túlhatalommal rendelkező ágensek, ott mindenki nekik van kiszolgáltatva, és rajtuk kívül valójában senki sem önállóan irányítja az életét. Az önálló irányítás viszont azt is jelenti a másik oldalon, hogy ha úgy akarjuk, esetleg jóvá is hagyhatunk bizonyos beavatkozásokat. A republikánus nézet azért érdekes, mert szerinte ez még nem releváns típusú korlátozás, azaz a beavatkozások *nem* mindig korlátozzák a szabadságot, hanem csak akkor, ha külső, *önkéntes* akarat dönt róluk. Ha erről nincs szó, és maguknál az érintetteknél van a „gyeplő”, úgy nincs miért aggódni. A különbséget táblázatban foglaltam össze:

	<i>Beavatkozás</i>	<i>Domináló hatalom</i>
<i>Liberalizmus</i>	Mindig korlátozza a szabadságot.	Nem mindig korlátozza a szabadságot, hanem csak akkor, ha élnek is vele.
<i>Republikanizmus</i>	Nem mindig korlátozza a szabadságot, hanem csak akkor, ha domináló hatalom áll mögötte.	Mindig korlátozza a szabadságot.

A mai republikánusok merészsége abban áll, hogy ebből az elvont, filozófiai vitából rögtön politikai-ideológiai vitát próbálnak csinálni. Pettit és követői szerint a kutya ott van elásva, hogy a hatalmi kérdésre érzéketlen „negatív” szabadságeszményre nem lehet demokráciát alapozni. Ezt a fajta szabadságot egy jóindulatú, önmagát megtartóztató autokrata is biztosítani tudja. Elméletben sem részvételre, sem részvételi „kultúrára” nincs hozzá szükség. És, vélik Pettiték, ezen a ponton jut politikai zsákutcába a liberális elmélkedés. A legfőbb, névadó eszménye nem igazán kapcsolódik a demokráciához, és ezért nem is ad jó támasztékot a részvételi kedv ösztönzéséhez. Ez az, ami miatt a liberális értékek terjedése árthat a demokratikus „közkultúrának”, és így rendkívül áttételesen bár, de hozzájárulhat a liberális demokrácia válságához is.

Ám a republikánus alternatíva – amellet, hogy elvont szinten másik szabadságeszménnyel operál – praktikus szinten egy participatívabb(nak vélt) demokrácia-

koncepciót is kínál. A cél az „erénytakarékossággal” és az apátiával való leszámolás. A mai republikánusok arra szeretnék ösztönözni az embereket, hogy *többet* politizáljanak, menjenek gyűlésekre és fórumokra, szerveződjenek pártba vagy mozgalomba, írjanak, tüntessenek, panaszkodjanak, vitatkozzanak és így tovább. Magyarul mondva, föl szeretnék frissíteni az aktív, politizáló civil szférát. Az is természetes, hogy a részvétellel kapcsolatos elvárások efféle növelése fokozottan veti föl a motiválás kérdését is. A legtöbb ember szívesebben szenteli idejét a magánéletének, és nem „jó kedvében” vállalja a politikai részvétellel járó áldozatokat. Ez kihívás. Hogy kezeljék, a republikánusok a társadalom közösségi integrációját, illetve annak egy fajtáját, a patrióta nevelést pártolják. Úgy spekulálnak, hogy a részvételi kedv növelése érdekében előbb az összetartozás és az egymásra utaltság tudatát kell megerősíteni az emberekben.

Miben áll tehát a vélelmezett politikai-ideológiai törésvonal? A mai republikánusok úgy állítják be a szabadságról és a demokráciáról szóló filozófiai vitákat, mintha léteznének „a” republikánus álláspontok az egyik oldalon, és „mindenki más”, liberálisok, konzervatívok, baloldaliak és a többiek a másik oldalon. Az egyik dolog, amin tetten érhető ez a politikai-ideológiai törekvés, az a történeti hagyomány magyarázata. Láttuk, hogy Skinner, Pettit, Viroli és a többiek egy elméleti konstrukcióból indulnak ki. Úgy vélik, hogy a republikánus gondolkodás a szabadság egy sajátos koncepciójáról és az önkényuralom kritikájáról szól. Ez számukra a kiindulópont, majd erre alapozva sorolnak egyes mai és korábbi politikafilozófiákat ilyen vagy olyan irányzatokhoz. Akiknél fölfedezik ezeket a nézeteket, azokat mind-mind a republikánus hagyomány részeinek tekintik, méghozzá függetlenül attól, hogy az adott szerzőket amúgy hová szokás sorolni. Így fordulhat elő, hogy Petti szemében Locke, Rawls és Dworkin, a liberalizmus közismert „pápái” tudtukon kívül maguk is republikánus húrokat pengetnek.

A másik dolog, ami a politikai-ideológiai törekvés szempontjából fontos, az a normatív, politikafilozófiai érvelés szintje. Mint említettem, a disszertáció erről szól. Először is, a szabadságról szóló vitából a legtöbb republikánus azt próbálja meg kihozni, hogy míg a liberális elmélet a minimális, „éjjeli őr” állam koncepciójához van közelebb – értsd: közelebb van hozzá, de nem feltétlenül csak ezt lehet vele védeni –, addig a republikanizmus a nagy, beavatkozó és demokratikus államhoz húz. Sőt, kis túlzással: a republikánus elmélet *balra* van a liberálistól. Másodsor, a demokráciáról és a demokratikus részvételről szóló filozófiai vita során a mai republikánusok azt próbálják meg bebizonyítani, hogy ők nagyobb hangsúlyt tesznek a részvételre, fontosabbnak tartják, és így jobban működő „közfilozófiát” is tudnak nyújtani, mint a liberálisok. Harmadsor, a republikánusok hajlamosak azt állítani, hogy a

liberálisok a demokrácia működéséhez elengedhetetlennek vélt közösség-szervezés feladatát sem tudják megoldani, de legalábbis a megoldásaik messze elmaradnak a republikánus opció minőségétől. Negyedszer, a republikánus elméletet többen az etnikai nacionalizmus meghaladásának eszközeként kezelik, a patriotizmus „szelíd”, „barátságos” koncepciójaként. Végül ötödször, az is gyakori tézis, hogy a republikánus elmélet egyértelmű receptet kínál a multikulturalizmussal, a szecesszionizmussal és bevándorlással kapcsolatos erkölcsi, politikai dilemmák megoldására is.

A disszertáció megközelítése, strukturálása a következő logikát követi. Mivel a mai republikanizmus alapvetően liberalizmus-kritikai irányzat, úgy vélem, az a célszerű, ha a republikánus nézeteket a liberalizmussal való nézeteltéréseken keresztül vizsgálom meg. A mai republikánusok nyíltan támadják a liberálisokat, és a saját koncepcióikat kifejezetten az övéikkel szemben határozzák meg. Az eljárásom ennél fogva elég kézenfekvőnek tekinthető. A nagy kérdés inentől kezdve természetesen az, hogy a republikánus elméletnek csakugyan van-e nívója a liberáliséhoz képest, és ha van, akkor ez a nívó vonzó alternatívát képvisel-e. Másként mondva: az a kérdés, hogy a republikánusok meg tudják-e valósítani a saját maguk által kitűzött céljaikat. Ezekre a kérdésekre próbáltam választ adni.

III. Az értekezés eredményei

A kutatás eredményeit alább, pontokba szedve ismertetem. A legáltalánosabb következtetés az, hogy a republikánus kritikák eltúlzottak. A liberalizmusban sokkal „több” van annál, mint elsőre tűnik. A legfontosabb tézisem ezért az, hogy ami a *polemikus* szemszöveget illeti, a mai republikánusok vállalkozása jelentős részt kudarccal zárult. Nem minden tekintetben egyforma mértékig, és nem minden tekintetben ugyanazért.

- A republikánus és liberális szabadságeszmények tényleg másminőségűek, és ha csak ezeket vesszük kiindulópontul, akkor valóban eltérő politikai konklúziókhöz fogunk jutni. Ez esetben a filozófiai álláspontokat tényleg föl lehetne húzni a jobb-bal tengelyre. Míg a negatív szabadság elég nyilvánvalóan a minimális állam felé mutat, addig a dominancia kiküszöbölése mint cél könnyedén teszi lehetővé a beavatkozó, demokratikus, de úgy is mondhatnánk: szociáldemokrata állam támogatását.

- Csakhogy még ez sem jelenti, hogy a republikánus elmélet politikai implikáció egyértelműen „baloldaliak” lennének. A túlhatalom, a dominancia korlátozása mint cél a piacpárti, „jobboldali” gazdaságpolitikát is indokolhatja. Ennek az az oka, hogy egyáltalán nincsen biztos empirikus tudásunk arról, hogy a dominancia csökkentését miféle politikával lehet a leghatékonyabban elérni. A piaci dereguláció és a korlátozások mellett is szólnak érvek. Ami azt illeti, maga Hayek is olvasható republikánusként. Erről szól Sean Irvingnek a disszertációban többször idézett, kifejezetten gondolatébresztő monográfiája.
- Ugyanakkor hiába másmyenek a republikánus és liberális szabadságeszmények, ennek a szélesebb elméleti kontextust tekintve különben sincsen túl nagy jelentősége. A republikánusok dominancia-ellenes megfontolásai a liberalizmustól sem *mindig* idegenek. Csak éppen másik „címke” alatt futnak. Ezek az autonómia, de meg inkább az egyenlőség-elv. Ezekre hivatkozva a liberális elmélettel is kritizálható a domináló hatalom.
- Általánosítani persze nem lehet. A liberalizmus nem minden változatában van meg az, amit a republikánusok számonkérnek. Nem is állítom, hogy meg lenne. Csak amellett érvelek, hogy az ellenkező állítás sem igaz. A liberális elmélet sok-sok irányzata között igenis *van* olyan, amelyikben megvannak a republikánusok túlhatalommal szembeni megfontolásai.
- Kulcsfontosságú jelentősége annak van, hogy a liberális elméletek hogyan értelmezik az egyenlőséget. Valóban vannak egyenlőség-koncepciók, amelyek ellen a republikánus kritika megállja a helyét. Ezek a disztributívak. De a másik oldalon olyan koncepciók is vannak, a *relacionálisak*, amelyekkel szemben a kritika már egyáltalán nem megalapozott.

- Ezért aztán pláne nem nyilvánvaló, hogy az elvont, filozófiai nézeteltérésből következik-e bármi is a politikai programokra nézve. A népszerű előítélettel szemben nem igaz, hogy a liberalizmus inkább a minimális, „éjjeli őr” államot várja el, a republikanizmus meg inkább a „nagy”, erőteljesen beavatkozó és demokratikus államot.
- Ennyit tehát a demokrácia védelméről, igazolásáról. Mi a helyzet a demokrácia működtetésével? Emlékezhetünk, ez a problematika második oldala. Mindenki hallotta már a közhelyet, hogy míg a liberalizmus inkább a privát élet védelmére, addig a republikanizmus inkább a közéletre, a közösségi erényekre teszi hangsúlyt. Amellett érvelek, hogy ez a közhely nem egészen fedi a valóságot.
- A mai republikanizmusnak két fő demokráciaelméleti irányzata létezik: az egyik az intézmények fontosságát hangsúlyozó, általában „neorománnak” nevezett koncepció, a másik a néppárti irányzat. Mindkettőnek az a célja, hogy „participatívabb” alternatívát nyújtson a „deficiteseknek” vélt liberalizmussal szemben. Bemutatom, hogy ez csak a néppárti irányzatnak sikerül. Valójában a neoromán demokráciaelmélet: sajátos fajta liberalizmus.
- Négy elemére bontom a demokrácia kérdését: először a részvétel *értékéről*, másodszer a kívánt *menyiségéről*, harmadszor a *kényszerítéséről*, negyedszer pedig az állampolgárokkal szembeni, *erényre* vonatkozó elvárásokról szóló nézeteket vetem össze. Kiderül, hogy a neoromán elvárások a négy terület egyikén sem „szigorúbbak”, mint a liberális elméletbe beleilleszthető és gyakran bele is illesztett elvárások. A néppárti koncepciók ezzel szemben mind a négy kérdéstről tudnak eredetét mondani.
- Ennek viszont ára van. A néppárti republikanizmus normatív ideálnak visszas. Ugyanazokkal a jól ismert problémákkal küszködik, mint bármelyik másik néppárti politikafilozófia.

- A harmadik kérdés a részvételre motiválásé. Mindegy, hogyan szabjuk meg a politikai részvételre vonatkozó elvárásainkat. Akár „sokat” akarunk belőle, akár „keveset”, mindenképpen lesz *bizonyos* szintje, amit elengedhetetlennek fogunk tekinteni. Ez azt jelenti, hogy az embereknek, de legalábbis némely embereknek motiválnak *kell* lenniük. Ami kollektív cselekvési probléma. Kérdés, hogy miként kezelhető. A republikánusok a *közösségi* integrációra esküsznek. A demokrácia működtetéséhez szerintük az kell, hogy az emberek azonosuljanak a politikai közösségükkel, és szolidárisak legyenek a polgártársaikkal szemben. Először is bebizonyítom, hogy a közösségi integrációról szóló republikánus elképzelések – ugyanúgy, mint az egalitárius és az esetek jó részében a demokratikus elképzelések is – a látszat ellenére szintén nem mutatnak túl a liberális elméleti kereten.
- A másik dolog, amit ezen a téren megteszek, az az, hogy megvizsgálom, milyen politikai implikációi vannak azoknak az elméleteknek, amelyek – mint a republikánus és mint bizonyos liberális elméletek – nagy hangsúlyt tesznek a társadalom közösségi integrációjára. Amellett érvelek, hogy az implikáció az állami keretek védelme. Az államot meghaladó koncepciók, a kozmopolitizmus és az anarchizmus a mai viszonyok között republikánus szempontból tarthatatlan álláspontok. Ennek két oka van. Az egyik oka az, hogy az empirikus tudásunk egyelőre nem támasztja alá, hogy akár a nemzetközi szervezetekben, akár az anarchiában a szabadság magasabb fokon lenne garantálható, mint az államokban. A másik ok az, hogy a republikánus elmélet szerint óriási jelentősége van a közösségi integrációnak. Márpedig manapság a realitás az, hogy a partikuláris, államokhoz kötődő, politikai relevanciával is bíró közösségi integráción kívül nincs más, ami elég erős lenne, hogy a republikánus elvárásoknak megfeleljen.
- Egy radikálisabb kozmopolita számára ez azt kell, hogy jelentse: a republikanizmus jelenleg úgy ahogy van, elvetendő. Akkor lesz ez csak másképp, ha az államokhoz kötődő partikuláris közösségi identitások politikai „szavatossága” lejár. Akkor tehát,

ha ezek elvesztik a politikai relevanciájukat az emberek szemében, és népszerűbbé válik a „világpolgári” attitűd.

- Ez az eredmény egyáltalán nem ideális. A republikánusoknak komoly egalitárius elkötelezettségeik vannak, és ezek elméletben valamiféle kozmopolita rendszerben tudnának a legjobban érvényesülni. Ha valóban létre lehetne hozni egy demokratikusan elszámoltatható globális intézményi rendszert – mindegy, hogy „többszintű” vagy „világállami” jellegű lenne-e –, és adott lenne a „világpolgári” politikai identitás, ami ezt stabilná is tenné, akkor a kecske és a káposzta dilemmájában nem kéne döntenie. A stabilitás és az egalitarizmus elvont szempontjai egyszerre érvényesülnének. A baj az, hogy nem élünk ideális világban. Tetszik, nem tetszik, a mi tökéletlen világunkban *nincs republikanizmus patriotizmus nélkül*.
- A közösségi integrációról szóló filozófiai vita efféle kontextusba helyezése, és a patriotizmus melletti *feltételes* elköteleződés azonban nem jelenti az egalitárius megfontolások totális háttérbe szorítását. A republikánus patriotizmus a „mérésékelt” fajtából való. Szó sincs arról, hogy az erkölcsi kötelességeink véget érjenek az országhatárnál. Arról van csupán szó, hogy számolnunk kell az egalitárius és az asszociatív szempontok állandó feszültségével. A „mérésékelt” patriotizmus programja nem arról szól, hogy magát a patriotizmust megfeleltesse az egalitárius és semlegességi elvárásoknak. Ez egyszerűen lehetetlenség lenne. A program azt a kérdést feszegeti, hogy a patriotizmussal járó erkölcsi diszkriminálás mikor lehet „bocsánatos bűn”. Erre elvont, elméleti szinten nem lehet válaszolni. A patriotizmus vélt erénye manapság és a belátható jövőben az, hogy stabilitást tud nyújtani – bár nem mindig nyújt – a köztársasági kormányzatnak. A hátránya az, hogy mélyítheti a globális egyenlőtlenségeket. Az egalitarizmus erénye az, hogy minden ember emberi mivoltát számításba veszi. A hátránya az, hogy a politikai túlhangsúlyozása esetlegesen gyöngítheti a köztársasági kormányzat stabilitását. Ha mindkét típusú hasznot garantálni és mindkét hátrányt minimalizálni szeretnénk, akkor az lesz a jó, ha az egalitárius és az asszociatív szempontot erkölcsileg egyaránt relevánsnak tekintjük, és gyakorlati ésszel igyekszünk egyensúlyozni köztük.

- Az államok elsöprő többsége azonban *nemzetállam*. Vajon ez azt jelenti, hogy a republikánus patriotizmus ügye elkerülhetetlenül összefonódik a nacionalizmussal is? Egyes republikánusok szerint nem. A disszertációban amellet érvelek, hogy ebben tévednek. A probléma gyökere a nemzetállam strukturális adottsága, jelesen az etnokulturális elfogultsága. Ebből következően a patriotizmus kulturális, nemzeti oldala nem spórolható meg egy az egyben. A republikánus elmélet politikai implikációja ezért manapság a nemzetállam védelme.
- Csakhogy az etnokulturális elfogultság aggályos egalitárius szempontból. Ha az állami keretet nem akarják felszámolni, akkor a republikánusok csakis úgy tudják ezt az aggályt enyhíteni, hogy bizonyos mértékig pártolják a multikulturalizmus politikáját is. Ezt a következtetést két dologgal kell kiegészíteni. Egy, a republikánusok a szabadságeszményből vezetik le a multikulturalizmus pártolását. De mivel ennek egalitárius tartalmáról már tudjuk, hogy nem egyedi, így a multikulturalizmusról szóló republikánus mondanivaló egyediségéhez is kétségek férnek. Kettő, a multikulturalizmus pártolása dilemmát okoz a republikánusoknak, mégpedig azért, mert a multikulturalizmus intézményesít bizonyos megosztottságokat a társadalomban. Ez élesen szembenáll a republikánusoknak azzal a céljával, hogy a társadalmat egységes közösséggé szervezzék. A multikulturalizmust ezért a republikánusok csakis bizonyos megszorításokkal pártolhatják.
- A szecesszionizmussal kapcsolatos konklúzió hasonló. A dominancia kiküszöbölése mint cél nem ad egyértelmű választ arra kérdésre, hogy inkább a szecesszionista mozgalmak, vagy inkább a többnemzetiségű államok fenntartása-e a helyes. Legfeljebb azt lehet a szabadságeszmény alapján meghatározni, hogy milyen procedúrákra lenne szükség a szecesszionista igények megtárgyalására.

- Végül, ami a bevándorlás kérdését illeti, itt is hasonló a konklúzió. Egy, a republikánus szabadságeszmény alapján nem lehet eldönteni, hogy a nyitott vagy zárt határok politikája-e a helyes. Sőt, erre a szélesebb republikánus elméleti keret sem ad határozott választ. Kettő, a nyitott határokat és az állami határellenőrzést pártoló republikánus elméleteket a szabadságeszményt egalitárius eleméből vezetik le. Ez azonban, ismét, nem egyedi, és így megintcsak kétséges, hogy ezek az elméletek mennyire specifikusan republikánusok.

IV. Főbb hivatkozások

Anderson, Elizabeth (1999), „What is the Point of Equality?“, *Ethics* 109 (2): 287-337.

Andronache, Laura (2006b), „Contemporary republican theories: in search of solidarity“, in Honohan, Iseult – Jennings, Jeremy (ed.), *Republicanism in Theory and Practice*. New York: Routledge.

Bachvarova, Mira (2013), „Multicultural accommodation and the ideal of non-domination“, *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 17 (6): 652-673.

Bohman, James (2008), „Nondomination and Transnational Democracy“, in Laborde and Maynor (eds.), *Republicanism and Political Theory*. Oxford: Blackwell.

Brennan, Geoffrey – Lomasky, Loren (2006), „Against reviving republicanism“, *Politics, Philosophy & Economics* 5(2): 221–252.

Costa, M. Victoria (2020a), Neo-Republicanism and the Domination of Immigrants. *Res Publica* (0) 0: 1-19.

Fine, Sarah (2014), „Non-domination and the ethics of migration“, *Critical Review of International Social and Political Philosophy* 17 (1): 10-30.

Fusco, Adam (2016), Freedom and Political Status: A Republican Theory and Critique of the Politics of Self-Determination. York: PhD disszertáció, University of York.

Garrau, Marie – Laborde, Cécile (2015), „Relational Equality, Non-domination, and Vulnerability“, in Fourie, Carina – Schuppert, Fabian – Wallimann-Hellmer, Ivo (eds.), *Social Equality*. Oxford: University Press.

Hoye, J. Matthew (2018), „Migration, membership, and republican liberty”, *Critical Review of International Social and Political Philosophy* 0 (0): 1-27.

Irving, Sean (2020), *Hayek's Market Republicanism: The limits of liberty*. London: Routledge.

Kleinig, John (2015a), „The Virtue in Patriotism”, in Kleinig, Keller and Primoratz, *The Ethics of Patriotism: A Debate*. Chichester: Wiley Blackwell, 19-47.

Kymlicka, Will (1995), *Multicultural Citizenship: A liberal theory of minority rights*. Oxford: OUP.

Laborde, Cécile and Ronzoni, Miriam (2016), “What is a Free State? Republican Internationalism and Globalisation”, *Political Studies* 64: 279-296.

Leipold, Bruno – Nabulsi, Karma – White, Stuart (2020), „Introduction. Radical Republicanism and Popular Sovereignty”, in Leipold, Bruno – Nabulsi, Karma – White, Stuart (eds.): *Radical Republicanism: Recovering the Tradition's Popular Heritage*. Oxford: University Press.

McBride, Cilian (2015), „Freedom and non-domination: radicalisation or retreat?”, *Critical Review of International Social and Political Philosophy* 18 (4): 349-374.

McCormick, John P. (2019), „The New Ochlophobia? Populism, Majority Rule, and Prospects for Democratic Republicanism”, in Elazar, Yiftah (ed.), *Republicanism and the Future of Democracy*. Cambridge: CUP.

Miller, David (2016), *Strangers in Our Midst. The Political Philosophy of Immigration*. Cambridge, MA: HUP.

Pettit, Philip (2012), *On the People's Terms: A Republican Theory and Model of Democracy*. Cambridge: University Press.

Pettit, Philip (2014), *Just Freedom: A Moral Compass for a Complex World*. New York: W. W. Norton.

Primoratz, Igor (2015), „Patriotism: A Two-Tier Account”, in Kleinig, Keller and Primoratz, *The Ethics of Patriotism: A Debate*. Chichester: Wiley Blackwell.

Scheffler, Samuel (2001), *Boundaries and Allegiances – Problems of Justice and Responsibility in Liberal Thought*. Oxford: OUP.

Skinner, Quentin (1998), *Liberty before Liberalism*. Cambridge: University Press.

Skinner, Quentin (2010): On the slogans of republican political theory. *European Journal of Political Theory* 9 (1): 95-102.

Soutphommasane, Tim (2012), *The Virtuous Citizen. Patriotism in a Multicultural Society*. Cambridge: CUP.

White, Stuart (2011), „The republican critique of capitalism”, *Critical Review of International Social and Political Philosophy* 14 (5): 561-579.

V. A témakörrel kapcsolatos saját publikációk jegyzéke

(megjelenés alatt) „Republikanizmus és bevándorlás”, in *Politikatudományi Szemle*.

(megjelenés alatt) *Kortárs republikanizmus. Politikafilozófiai írások*. Budapest: l'Harmattan. (Losoncz Márkkal közösen szerk.)

(megjelenés alatt) Bevezetés, in *Ibidem*. (Losoncz Márkkal közösen.)

(megjelenés alatt) „Republikanizmus, demokrácia és honpolgári erény”, in *Ibidem*.

(2021) „Republicanism and domination by capital”, in Stanković Pejnović, Vesna (szerk.), *Beyond Capitalism and Neoliberalism*. Belgrád: Institut za političke studije, 141-156 (Losoncz Márkkal közösen).

(2020) „A republikánus patriotizmus igazolása”, in Losoncz Márk (szerk.), *Elköteleződés és kritika*. Újvidék: Forum.

(2019) „Justifying Republican Patriotism”, *Filozofija i društvo / Philosophy and Society* 2: 287-303.

(2019) „Szabadság és politikai részvétel a republikánus elméletben”, *Politikatudományi Szemle* 2: 61-80.

(2019) „A többségi zsarnokság fogalomtörténete”, *Elpis* 1: 149-152.

(2016) „Alex Gourevitch: From Slavery to the Cooperative Commonwealth”, *Filozofija i društvo / Philosophy and Society* 3: 704-708.